
FILOZÓFIA

**KÖZÉPSZINTŰ
ÍRÁSBELI VIZSGA**

Mintafeladatok 2.

A rész

Filozófiatörténeti kérdéssor (részfeladatonként 2 pont = 30 pont)

1. Nevezze meg, hogy melyik filozófusról írták az alábbi gondolatokat! A felismert filozófus nevét írja a szöveg alatti kipontozott helyre!

a) „A szilárd alapot magában a kételkedésben találja meg, s mivel a kételkedés a gondolkodás útján történik, tehát a gondolkodásban. Mert ha sorra mindenről ki tudja mutatni, hogy bizonytalan és kétes, még létezésében is vitatható, akkor végül nem marad más bizonyosság, mint az, hogy aki mindezt a sok kétséget végig gondolja, az szükségképpen létezik – különben nem tudna kételkedni.”

.....

b) „Annak a fajta filozófusnak a különleges esete, aki óva int saját gondolkodásának következményeitől, mivel jó okkal tart attól, hogy a modern ember túlságosan is gyenge az *akarás* és az *értékelés* már régóta ránehezülő terhének elviseléséhez, de ahhoz is, hogy lerázza e terhet magáról. [...] Senki más nem fejezte ki olyan mélyrehatóan a modern ateizmus elméleti és gyakorlati következményét, mint ő; senki sem formálta meg nála találébban az esemény történetiségét, amikor egyszerűen egy valamikor élő isten »halálát« hirdette ki.”

.....

4 pont	
--------	--

2. Párosítsa az alábbi szerzőket és műcímeket! Írja a megfelelő számot a mű címét jelölő betű mellé a téglalapba!

a) A tiszta ész kritikája	1. Platón
b) Állam	2. Kant
c) Politika	3. Arisztotelész

A mű betűjele	A szerző számjele
a)	
b)	
c)	

6 pont	
--------	--

3. Adja meg az alábbi meghatározásoknak megfelelő fogalmakat! A fogalmakat írja a definíció alatti kipontozott helyre!

a) A létező létére vonatkozó tudomány.

.....

b) A világ megismerésében az érzéki tapasztalatokkal szemben az értelem szerepét kiemelő szellemi irányzat.

.....

4 pont	
--------	--

4. Melyik évszázadban keletkeztek az alábbi művek? Az évszázadot írja a műcímek melletti kipontozott helyre!

a) Elmékedések a metafizikáról

b) Im-ígyen szóla Zarathusztra

c) Nikomakhoszi Etika

6 pont	
--------	--

5. Válogassa szét a következő fogalmakat aszerint, hogy (1) Platónnal, (2) Arisztotelésszel, (3) Descartes-tal, (4) Kanttal vagy (5) Nietzschével kapcsolatosak! A fogalmakat írja a számok melletti kipontozott helyre!

módszeres kétely, zóon politikon, kategorikus imperatívusz, részesedés, nihilizmus

1.

2.

3.

4.

5.

10 pont	
---------	--

B rész

Szövegértelmezés, reflektálás (feladatonként 35 pont = 70 pont)

Fejtsen ki a három esszékérdés közül kettőt a megadott szövegrészlet felhasználásával! Reflektáljon (írjon önálló véleményt) a szövegben megjelenő filozófia problémára! Az esszé terjedelme ne haladja meg a másfél-két oldalt!

1. Hogyan értelmezi Arisztotelész a szubsztancia fogalmát?

(Megadott műrészlet: Arisztotelész: Metafizika)

2. Merünk-e a magunk értelmére támaszkodni?

(Megadott műrészlet: Immanuel Kant: Válasz a kérdésre: Mi a felvilágosodás?)

3. Értelmezze Nietzsche gondolatait a művészet eredetéről!

(Megadott műrészlet: Friedrich Nietzsche: A tragédia születése)

(A szövegrészletek a feladatlap 5–7. oldalán találhatóak.)

1. Arisztotelész: *Metafizika*

A létezőről sokféle értelemben beszélünk, amint ezt már korábban megmutattuk a többjelentésű szavakról szóló iratban. Jelenti ugyanis egyrészt azt, *ami* a dolog és hogy *ez-a-valami*, és jelenti, hogy egy bizonyos dolognak ilyen és ilyen minősége, mennyisége van s az összes egyéb kategóriák közül ez meg ez állítható róla. Miután ennyiféle jelentése van a létezőnek, világos, hogy közülük elsődleges az *ami*: ez a szubsztanciát jelenti. Amikor ugyanis azt mondjuk meg, hogy ez meg ez a dolog milyen, akkor jónak mondjuk vagy rossznak, de nem mondjuk róla, hogy háromkönyöknyi, vagy hogy ember. Amikor azt mondjuk meg, hogy mi az, akkor nem fehérnek, melegnek vagy háromkönyöknyinek mondjuk, hanem embernek vagy istennek.

A többi állítmány meg az ekképp létezőknek mennyisége, minősége, tulajdonsága vagy más egyebe.

Ezért fölvehetné valaki azt az aporiát, hogy vajon a „sétálni”, az „egészségesnek lenni”, az „ülni” létezőket jelentenek-e, s a többi effélére ugyanez a kérdés vonatkozik. Egyikük sem önmagában létezik ugyanis és nem is képes elválni a szubsztanciától.

Ami ebben az esetben önálló létező, az inkább az, ami sétál, ami ül vagy ami egészséges. Ezek inkább tűnnek létezőnek, mert van valami meghatározott szubsztrátumuk (t.i. a szubsztancia, mégpedig az individuum), amely megjelenik az ilyen állítmányokban. Hiszen semmiről, aminek nincs szubsztrátuma, nem állítjuk, hogy jó, vagy hogy ül. Világos, hogy ez az, ami által a többi kategóriák mindegyike létezik. Ennélfogva a szubsztancia elsődleges létező: nem *minősített értelemben vett* létező, hanem *egyszerű értelemben vett* létező.

Sokféle értelemben mondunk valamit elsődlegesnek; a szubsztancia minden értelemben elsődleges: formula, megismerés és idő szerint. Azok közül ugyanis, amelyekre a többi állítmány vonatkozik, egyiknek sincs önálló létezése, egyedül neki. Elsődleges a formula szerint, mert szükségszerű, hogy mindegyik kategória formulájában a szubsztancia formulája bennefoglaltassék. És úgy véljük, hogy minden egyes dolgot akkor ismerünk a legjobban, ha tudjuk róla, hogy mi az. Például, hogy mi az ember, vagy mi a tűz, sokkal inkább, mint ha azt tudjuk róla, hogy milyen, mekkora vagy hol van, hiszen ezek mindegyikét is akkor ismerjük, ha tudjuk, hogy mi a mennyiség és a minőség.

Ezért van az, hogy a kérdés, melyet a régiek is, meg a mostaniak is mindig föltesznek, s a probléma, amelyet fölvetnek, t.i. hogy mi a létező, az voltaképpen ezt jelenti: mi a szubsztancia. (Hiszen ez az, amit némelyek egynek mondanak, mások egynél többnek, némelyek korlátos, mások korlátlan számúnak.) Ezért leginkább és elsősorban és úgyszólván kizárólagosan az így létezővel kapcsolatban kell vizsgálnunk.

Úgy tetszik a szubsztancia a leginkább szembetűnő módon a testekben van jelen. Ezért mondjuk szubsztanciáknak az állatokat és a növényeket, ezeknek részeit, valamint a természeti testeket, amilyen a tűz, a víz, a föld és minden efféle, továbbá azokat, amik ezeknek részei vagy belőlük álltak össze – vagy részeikből, vagy egészükből –, amilyen az égbolt és részei: a csillagok, a Hold, a Nap.

2. Immanuel Kant: *Válasz a kérdésre: Mi a felvilágosodás?*

A felvilágosodás az ember kilábalása maga okozta kiskorúságából. Kiskorúság az arra való képtelenség, hogy valaki mások vezetése nélkül gondolkodjék. Magunk okozta ez a kiskorúság, ha oka nem értelmünk fogyatékoságában, hanem az abbeli elhatározás és bátorság hiányában van, hogy mások vezetése nélkül éljünk vele. Sapere aude! Merj a magad értelmére támaszkodni! – ez tehát a felvilágosodás jelmondata.

Restség és gyávaság okozza, hogy az emberiség oly nagy része, habár a természet már rég felszabadította az idegen vezetés alól, szívesen kiskorú marad egész életében, s azt is, hogy másoknak oly könnyű ezek gyámjává feltolni magukat. Kiskorúnak lenni kényelmes. Ha van egy könyvem, amely eszemül, egy lelkipásztornak, aki lelkiismeretemül szolgál, s egy orvosom, aki megszabja az étrendemet stb., akkor igazán nincs szükségem arra, hogy magam fáradozzam. Ha fizetni tudok, nem kell gondolkodnom, elvégzik helyettem mások ezt a bosszantó munkát. S hogy az emberiség legnagyobb része (s közte az egész szépem), túl azon, hogy fáradságos, fölöttebb veszélyesnek is tartsa a nagykorúságig teendő lépést, arról már ama gyámok gondoskodnak, akik jóságosan magukra vették a rajtuk való felügyeletet. Miután elbutították jószágaikat, s gondosan vigyáztak, nehogy e jámbor teremtmények egy lépést is tehessenek ama járókán kívül, amelybe bezárták őket, megmutatják nekik az őket fenyegető veszélyeket, ha megpróbálnának egyedül járni. No, a veszély éppen nem olyan óriási, mert néhány esés árán végül csak megtanulnának járni; de egy ilyen példa mégiscsak megfontoltá tesz, és visszarettent minden további kísérlettől.

Az egyes embernek nagyon nehéz tehát a szinte természetévé vált kiskorúságból kivergődnie. Valósággal megszerette, s egyelőre valóban képtelen arra, hogy a saját fejével gondolkodjék, mivel soha nem is engedték, hogy megpróbálja. A természeti adottságok értelmes felhasználásának vagy inkább a velük való visszaélésnek mechanikus eszközei: a szabályzatok és formulák - az örökös kiskorúság béklyói. Még aki levetné azokat, az is csak bizonytalanul ugranék át a legkeskenyebb árkon is, mivel nem szokott hozzá a szabad mozgáshoz. Ezért csak keveseknek sikerült, hogy önálló szellemi tevékenységgel kilábaljanak a kiskorúságból, és biztosan járjanak.

Ám, hogy egy közösség váljék felvilágosodottá a maga erejéből, az sokkal inkább lehetséges, sőt, ha szabadságot engednek neki, majdnem elmaradhatatlan. Mert mindig lesz néhány önállóan gondolkodó ember, még a nagy sokaság kinevezett gyámjai között is, akik levetvén a kiskorúság igáját, terjesztik is maguk körül az értelmes önbecsülés s az ember önálló gondolkodásra hivatottságának szellemét. Sajátos módon az a közösség, amelyet előzőleg ők hajtottak igába, utóbb őket magukat is arra kényszerítheti, hogy ez iga alatt maradjanak, ha néhány más, a felvilágosodásra teljességgel képtelen előjárója a közösséget erre bujtogatja. Ennyire káros tehát az előítéletek elültetése, mert ezek végül azokon bosszulják meg magukat, akik vagy akiknek elődei létrehozták őket. Ily módon egy közösség csak lassan juthat el a felvilágosodásig. Egy forradalom megbuktathatja ugyan a személyes despotizmust, a kapzsi és uralomvágyó elnyomást, de soha nem eredményezi a gondolkodásmód reformját; hanem egyszerűen a régiék helyett új előítéletek pórázára fűzi a gondolattalan tömeget. E felvilágosodáshoz azonban semmi egyéb nem kell, csak *szabadság*, annak is a legártalmatlanabb fajtája: nevezetesen az ész minden kérdésben való *nyilvános használatának szabadsága*.

3. Friedrich Nietzsche: *A tragédia születése*

Sokat nyer vele az esztétikai tudomány, ha nem csupán logikailag látjuk be, hanem a szemlélet közvetlen bizonyosságával felismerjük, hogy a művészet fejlődése az *apollóni* és a *dionüszoszi* kettősséghez kötődik: hasonlóan, amiként a nemzedékek is a nemek kettősségétől, szakadatlan harcuktól s csak időközönkénti összebékülésüktől függenek. E neveket a görögöktől kölcsönözzük, akik művészetszemléletük mély értelmű titkos tanait nem fogalmilag, hanem istenviláguk hangsúlyosan beszédes alakjai révén adják értésünkre. Az ő két művészet-istenségükhöz, Apollónhoz és Dionüszoszhoz fűződik az a felismerésünk, hogy a görög világban, eredetük és céljaik szerint, roppant ellentét áll fenn a szemléletes, apollóni művészet és a zene, Dionüszosz nem szemléletes művészete között: e két, olyannyira különböző törekvés egymás mellett halad, egymással többnyire nyílt ellentétben és egymást örökkön és egyre hathatósabban mind újabb és újabb művekre ösztönözve, hogy állandósítsák e köztük feszülő ellentét harcát, amit a közös „művészet” szó csak látszólag hidal át; mígnem, a hellén „akarat” metafizikai csodatette folytán egymással párban jelennek meg, és ez az egyesülés végül létrehozza az attikai tragédia éppoly dionüszoszi, mint amennyire apollóni művészetét. Hogy közelebb férközhessünk e két törekvéshez, elsőben is képzeljük el őket úgy, mint az *álom* és a *mámor* egymástól elkülönített művészi világát; e két, más-más fiziológiai jelenségben ismerhetjük fel az apollóni és a dionüszoszi ellentét megfelelőit is. [...] Apollón mint minden szemléletes formáló erő istene egyúttal a jövendőmondó isten is. A belső fantáziavilág szép látszata fölött is ő, eredete szerint a „ragyogó”, a fényistenség uralkodik. A magasabb igazság ezen állapotainak a tökéletessége, szembeállítva a hézagosan érthető mindennapi valósággal, valamint az alvásban és az álomban gyógyító és serkentő természettel mélységesen átítatott tudat egyben a jövendőmondó képesség szimbolikus analogonja is, és egyáltalán a művészeteké, amelyek az életet élhetővé és élni érdemessé teszik. Ám az a finom határvonal, amelyet az álmoképnek nem szabad áthágnia, hogy patológikus hatást ne gyakoroljon, hisz máskülönben otromba valóságként becsapna minket: ez sem hiányozhat Apollón képéből – e mértéktartó körülhatároltság, e tartózkodás a vadabb indulatoktól, a művészisten e bölcs nyugalma. Szemének „napszerűnek” kell lennie, ahogy ez eredetének megfelel; még ha haragos és rosszkedvű is a tekintete, akkor is körüllegi őt a szép látszat hangulata. És szélsőséges értelemben így érvényesnek találhatjuk Apollónra azt, amit Schopenhauer a *Mája** fátylába gabylyodott emberről mond *A világ mint akarat és képzet*-ben: „Miként a tomboló, határa sehol sincs tengeren, mely üvöltve emel és süllyeszt hullámhegyeket, bízva gyöngé járművében, megül ladikjában a hajós; éppoly nyugodtan ül a kínok világának közepén az egyes ember, megbízva a *principium individuationis*-ban** és reá hagyatkozva.” Igen, Apollónról lehetne elmondani, hogy benne az e *principium* iránti rendíthetetlen bizalom és az abba való nyugalmas belehelyezkedés nyeri el legmagasztosabb kifejezését, magát Apollónt pedig bizvást nevezhetnénk a *principium individuationis* fenséges istenképének, kinek mozdulataiból és pillantásából maradéktalanul szól hozzánk a „látszat” teljes gyönyöre és minden bölcsessége, szépségével együtt. Ugyanitt ecsetelte Schopenhauer a bennünket elfogó *borzalmat* is, ha a jelenség megismerésformáiban hirtelen elbizonytalanodunk, minthogy az okság törvénye ilyenkor meginogni látszik. Ha e borzalomhoz hozzátesszük még az ember legbensőbb mélyeiből, mondhatni: egyenesen a természetből feltörő kéjes elragadtatottságot is a *principium individuationis* illetén széthasadásakor, akkor bepillantathatunk a *dionüszoszi* lényegébe, mely leginkább még a *mámor* analógiájával közelíthető meg.

* *Mája*: a világmindenség ősanja az ősi hindu misztikus filozófiában: az érzékszervek előtt megjelenő látszat, szemben a világ abszolút lényegével

** *principium individuationis*: az egyedekre szakadás, az egyes dolgok oka, az okság alapja

